

Лілія Іськова,

викладач кафедри мистецьких дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
ORCID ID 0000-0002-3581-646X
llya.skova@ukr.net

Антоніна Мастерук,

викладач кафедри мистецьких дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
ORCID ID 0000-0001-7595-4712
masteruk_t@ukr.net

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена дослідженню проблеми компетентнісного підходу до вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Розкрито методичні прийоми вокально-хорової роботи в процесі навчальної та позанавчальної діяльності зі студентами закладів вищої освіти. З'ясовано, що специфіка вокальної підготовки студентів у період інформаційного перенасичення музичного простору вимагає від закладів вищої освіти розробки нових підходів до визначення змісту, форм і методів фахового навчання з метою розширення загальної музичної ерудиції студентів, їх орієнтації на ту музичну інформацію, яка б забезпечувала поглиблення фахових знань, розвиток спеціальних умінь і навичок, що забезпечить формування вокальної компетентності студентів.

Доведено, що процес формування вокальної компетентності займає чільне місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи у закладах освіти та передбачає активне формування у студентів музично-естетичних смаків та розвиток вокальних навичок, а також здібностей оцінювати й аналізувати музичні твори, зокрема, і вокально-хорові. Представлено результати опитування серед викладачів, на основі якого було зроблено висновки про специфіку сучасних підходів до формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: *вчитель музичного мистецтва, фахова підготовка, вокальна компетентність, вокальні навички, постановка голосу.*

Лілія Іськова, Антоніна Мастерук. Методические аспекты формирования вокальной компетентности будущих учителей музыкального искусства

Статья посвящена исследованию проблемы компетентностного подхода к вокальной подготовке будущих учителей музыкального искусства. Раскрыты методические приемы вокально-хоровой работы в процессе учебной и внеучебной деятельности со студентами высшего образования. Выяснено, что специфика вокальной подготовки студентов в период информационного перенасыщения музыкального пространства требует от учреждений высшего образования разработки новых подходов к определению содержа-

ния, форм и методов профессионального обучения с целью расширения общей музыкальной эрудиции студентов, их ориентации на обеспечивающую музыкальную информацию углубление профессиональных знаний, развитие специальных умений и навыков, что обеспечит формирование вокальной компетентности студентов.

Доказано, что процесс формирования вокальной компетентности занимает ведущее место в системе профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства к работе в учебных заведениях и предусматривает активное формирование у студентов музыкально-эстетических вкусов и развитие вокальных навыков, а также способностей оценивать и анализировать музыкальные произведения, в частности, и вокально-хоровые. Представлены результаты опроса среди преподавателей, на основе которого были сделаны выводы о специфике современных подходов к формированию вокальной компетентности будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: учитель музыкального искусства, профессиональная подготовка, вокальная компетентность, вокальные навыки, постановка голоса.

Lilia Iskova, Antonina Masteruk. Methodical aspects of formation of vocal competence of future teachers of music art

The article is devoted to the research of the problem of competence approach to vocal training of future teachers of music art. It is determined that a characteristic feature of the competence approach to professional training is its focus on assessment, reflection of participants in the educational process, their capabilities, awareness of their competence and incompetence in solving professional problems.

Methodical methods of vocal and choral work in the process of educational and extracurricular activities with students of higher education institutions are revealed. It was found that the specifics of vocal training of students in the period of information oversaturation of music space requires higher education institutions to develop new approaches to determining the content, forms and methods of vocational training to expand the general musical erudition of students, their focus on music information that would provide deepening of professional knowledge, development of special abilities and skills that will provide formation of vocal competence of students.

The purpose of the article is to analyze the methods and techniques of forming vocal competence of students in the process of professional training in higher education institutions.

It is proved that the process of vocal competence formation occupies a prominent place in the system of professional training of future music teachers to work in educational institutions and involves active formation of students' musical and aesthetic tastes and development of vocal skills and abilities to evaluate and analyze musical works. vocal and choral. The results of a survey among teachers are presented, on the basis of which conclusions were made about the specifics of modern approaches to the formation of vocal competence of future teachers of music.

The author emphasizes the peculiarities of the formation of vocal competence of students, related to the specifics of the professional qualities of future music teachers. The complexity and duration of mastering special vocal-performing skills requires teachers to create favorable conditions for the formation of vocal competence of students, which are manifested, including in a thorough approach to the choice of modern artistic and pedagogical technologies aimed at revealing natural creative potential, abilities, talents, talents of students.

The task of voice teachers in higher education is to create in the classroom and in extracurricular activities with students appropriate creative environment, use in their activities a sufficient arsenal of modern educational technologies that enhance the desire, motivation, interest and desire of students for professional growth.

Key words: music teacher, professional training, vocal competence, vocal skills, voice production.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Усі сфери культурно-освітнього життя сучасного суспільства охоплені неперервними процесами інформатизації, інтеграції, трансформації та глобалізації. Ці процеси суттєво впливають і на сучасну систему вищої освіти. Після закінчення закладу вищої освіти молодий учитель має вільно володіти цілим комплексом компетентностей, ефективно використовувати передовий досвід у різних формах педагогічної діяльності. Впровадження сучасних підходів до вибору форм і методів фахової підготовки вчителів нової формації передбачає формування у них здатності критично аналізувати соціокультурні явища сьогодення, вміло використовувати музику і мистецтво, зокрема, вокальне, як потужний засіб духовного становлення підростаючого покоління.

Специфіка вокальної підготовки студентів у період інформаційного перенасичення музичного простору вимагає від закладів вищої освіти розробки нових підходів до визначення змісту, форм і методів фахового навчання з метою розширення загальної музичної ерудиції студентів, їх орієнтації на ту музичну інформацію, яка б забезпечувала поглиблення фахових знань, розвиток спеціальних умінь і навичок, що забезпечить формування вокальної компетентності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасних умов постійного оновлення змісту освіти компетентнісний підхід до вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва стає особливо актуальним, що є необхідним для успішної роботи за фахом.

Сучасні педагоги-методисти, зокрема Л. Беземчук, М. Михаськова, М. Мороз, О. Овчарук, О. Олексюк, Л. Масол, Г. Падалка, І. Полубоярина, В. Черкасов та інші розглядають професійну компетентність учителя музичного мистецтва як органічне поєднання системи фахових знань, умінь, навичок та володіння спеціальними методиками роботи з учнівськими музично-інструментальними та вокально-хоровими колективами різних вікових груп [4, с. 98].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сутність компетентнісного підходу полягає у тому, що головним результатом підготовки фахівців у галузі освіти мають стати не лише окремі знання, навички й уміння, а й здатність і готовність людини до ефективної і продуктивної діяльності у різних ситуаціях. У зв'язку з цим провідним стає завдання не стільки розширення обсягу знань, скільки накопичення різностороннього досвіду діяльності. Характерною особливістю компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців є його орієнтація на оцінку, рефлексію учасників освітнього процесу, їхніх можливостей, усвідомлення своєї компетентності й некомпетентності у вирішенні професійних завдань [1, с. 59].

Процес формування вокальної компетентності займає чільне місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи у закладах освіти та передбачає активне формування у студентів музично-естетичних смаків та розвиток вокальних навичок, а також здібностей оцінювати й аналізувати музичні твори, зокрема, і вокально-хорові. У процесі такої підготовки важливо не лише передати майбутнім фахівцям певний обсяг знань, умінь і навичок, а й навчити їх творчо застосовувати отриманий досвід у практичній діяльності. Така практична реалізація можлива за умов застосування особистісно-орієнтованого підходу до навчання у процесі вокальної підготовки.

Метою статті є аналіз методичних засобів та прийомів формування вокальної компетентності студентів у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування вокальної компетентності є важливим завданням фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в закладах вищої освіти, реалізація якого відбувається в ході вивчення музично-теоретичних, методичних і практичних дисциплін, які викладаються

в індивідуальній, груповій та колективній формах: постановка голосу, хорове диригування, хоровий клас та практична робота з хором тощо.

У процесі вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва важливо формувати основні уміння, які визначені програмою:

- психологічна готовність до керування вокально-хоровим колективом, швидка реакція, диригентська воля, почуття відповідальності, творча ініціатива, емоційність, артистизм тощо;

- міжособистісна та діалогова взаємодія за ходом аудиторних занять з хорового класу, застосування засобів колективного хорового співу, обговорення музичних вражень, рефлексивного осмислення образного змісту вокально-хорових творів;

- інтеграція знань музично-педагогічної науки і практики;

- формування основ творчої самореалізації вчителя музики, музичного смаку, емоційно-ціннісного ставлення до музики та музично-пізнавальних здібностей в процесі сприймання, аналізу та виконання хорових творів;

- педагогічно-виконавська інтерпретація вокально-хорових творів з репертуару шкільної програми з використанням словесного коментаря;

- формування й удосконалення диригентсько-хорової майстерності та професійної компетентності засобами роботи з хоровими партитурами, нотним текстом, його відтворення на інструменті та за допомогою голосу;

- оволодіння студентами методами організації вокально-хорової творчої діяльності школярів в умовах урочної та позаурочної роботи;

- залучення до надбань національного і світового хорового мистецтва в різноманітні розвідки його напрямків, стилів і жанрів, уміти перекладати музику засобами хорового співу, використовуючи нотний матеріал в умовах підготовки з хорового диригування, хорового класу та практичної роботи з хором [2, с. 31].

Формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається в процесі теоретичної та практичної підготовки студентів протягом усіх років навчання в закладі вищої освіти.

Теоретична підготовка здійснюється у теоретично-індивідуальних і теоретично-групових формах навчання. До теоретично-індивідуальних форм належать: робота з фаховою літературою (підручниками, посібниками, репертуарними збірками, інтернет-публікаціями тощо), написання анотацій та розробка навчально-дослідних і творчих проєктів (презентацій, вокально-хорових обробок пісень, рефератів, курсових, дипломних тощо). В означених формах підготовки студенти залучаються до вивчення науково-методичних, мистецтвознавчих і творчих аспектів вокально-хорової роботи учителя музичного мистецтва, опрацьовують нотний матеріал, вчать аналізувати вокально-хорові твори в історико-стильовому, музично-теоретичному та виконавському аспектах. Також у майбутніх фахівців активізується розвиток творчих здібностей, закріплюються навички хорового аранжування та перекладення творів. До теоретично-групових форм навчання у процесі вокально-хорової підготовки відносяться лекції, консультації та майстер-класи, організація яких має на меті повідомлення викладачами і сприймання студентами навчальної інформації і музичного матеріалу [5, с. 114].

Практична категорія індивідуально-групових форм вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва об'єднує індивідуальні та групові заняття виконавсько-творчого спрямування. Зміст індивідуальних занять полягає в індивідуальному вокальному виконавстві, інструментальному виконанні хорових партитур, диригуванні хорових творів тощо. Зміст колективних занять полягає в колективному виконавстві та хоровому співі під час репетицій і концертних виступів. Організація індивідуально-групових форм роботи має

професійно-педагогічне спрямування і здійснюється відповідно до навчальних програм з таких дисциплін: «Постановка голосу», «Хоровий клас та практична робота з хором», «Хорове диригування», а також передбачає міждисциплінарний зв'язок з такими предметами, як «Методика музичного виховання», «Основний (додатковий) музичний інструмент», «Постановка голосу», «Елементарна теорія музики», «Музична література», «Сольфеджіо», «Гармонія» тощо.

Групові та колективні форми роботи, формування які формують вокальну компетентність, передбачають залучення студентів до концертно-виконавської діяльності. Зміст цих форм визначається особливостями навчального процесу та виконавської практики. Так, відкриті публічні виступи дають студентам можливість реалізувати набуті у виконавських класах вокально-хорові, ансамблеві та диригентські уміння і навички. Контрольні заходи з дисциплін вокально-хорового циклу дають студентам змогу виконати завдання різного типу (індивідуальне виконання студентом вокально-хорових партій творів, що вивчались протягом семестру, з дотриманням темпу нюансів, штрихів, агогіки; виконання партій ансамблями); участь у екзаменах з постановки голосу та хорового диригування; публічні виступи на академічних концертах кафедр; аналіз вокально-хорових виступів, самоаналіз вокально-хорової діяльності студентів випускних курсів).

Концертна діяльність є незамінним засобом формування й розвитку у студентів основ артистизму та сценічної культури, закріплення навичок вокального виконавства та хорового диригування (участь студентських хорів у мистецьких акціях і проєктах, конкурсах, фестивалях, концертах тощо). Музично-освітні заходи сприяють також формуванню і розвитку педагогічних та організаторських умінь студентів (підготовка до лекцій-концертів, музичних бесід, музичних вікторин тощо) [3, с. 226].

Педагогічний зміст індивідуально-групових форм вокально-хорової підготовки студентів визначається такими засобами, як вербальна та невербальна комунікації, комбіновані засоби комунікації, робота з підручниками, навчальними посібниками, методичними рекомендаціями, нотним матеріалом, комп'ютерними навчальними програмами, електронними підручниками, хоровим інструментарієм та супутніми матеріалами (пюпітри, ноти, багаторівневі місця для розташування хористів за голосами, схеми розміщення по голосах тощо), інформаційно-технічними засобами навчання (музичні редактори, інтернет-ресурси тощо).

Зміст вербальної комунікації (усної, письмової) визначається культурою мовлення, спеціальною музичною термінологією, словесними методами (пояснення, розповідь, бесіда, аналіз, переконання тощо), знаковими системами (нотні знаки і спеціальні позначення, що складають партитуру хорового твору, партії окремих груп голосів тощо), вокально-декламаційними прийомами (вокалізація, сольфеджування під час репетицій окремих уривків твору тощо).

Зміст невербальної комунікації визначається зовнішнім виглядом вокаліста та диригента (постава – зачіска – хода – жести – емоційна виразність – артистизм тощо), мімікою (вираз обличчя – реакція на звучання хору тощо), звуковими прийомами (інтонаційні, шумові тощо), візуальним контактом (виразність погляду, навіювання, смислове звучання погляду – застереження, підбадьорення, заохочення тощо).

Комбіновані засоби комунікації визначаються репетиційною технікою, навичками комплексного виконавства (одночасна гра партитури, спів однієї партії із показом ауфтактів), сольфеджуванням окремих партій тощо.

Серед низки музично-педагогічних методів формування вокальної компетентності студентів викладачі активно застосовують групу методів музично-творчого розвитку студентів, до яких належать:

– мотивація навчання вокального мистецтва та хорового диригування (висвітлення ролі хорового мистецтва в житті людини та в соціумі, усвідомлення значення професії хорового диригента, формування орієнтирів студентів на істинні цінності вокально-хорової культури);

– цілеспрямована активізація диригентсько-хорової діяльності (підтримання підвищеного тону студентів в процесі роботи над хоровими творами, створення умов для виявлення ініціативи студентами);

– диригентський тренінг (систематичне, цілеспрямоване вправлення);

– психологічна підтримка (свідома взаємодія викладачів зі студентами в умовах комфортності);

– вольова регуляція (активізація вольових зусиль студентів, напруження, мобілізація енергії, концентрація уваги, втілення художніх намірів).

У процесі формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва значна увага відводиться навчально-виробничій практиці, яка сприяє формуванню у студентів педагогічної майстерності, творчо-дослідницького підходу до мистецько-педагогічної діяльності. Навчально-виробнича практика дозволяє студентам творчо реалізувати отримані знання й уміння в своїй педагогічній діяльності, проявляючи креативність у застосуванні знань та вмінь, отриманих у результаті фахової підготовки. Зокрема, йдеться про такий вид навчальної практики, як вокально-хорова практика, яка проводиться на базі академічних груп освітнього закладу. Студенти мають можливість спробувати себе у ролі хормейстерів, диригентів хорових колективів, що звичайно активно сприяє формуванню вокальної компетентності.

З метою визначення труднощів викладачі під час постановки голосу в процесі формування вокальної компетентності студентів було проведено опитування серед викладачів, на основі якого було визначено специфіку сучасних підходів до формування вокальної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Викладачам було поставлено такі запитання:

– Назвіть ті здібності, уміння та навички, що розвиваються у студентів засобами вокального навчання і є важливими для їхньої подальшої успішної вокально-хорової роботи у закладах загальної середньої освіти?

– Яким формам і методам вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва Ви надаєте перевагу і чому? Який для цього обираєте репертуар?

– Якими методичними доробками в галузі вокального виховання Ви користуєтеся? Назвіть декількох авторів.

– З якими труднощами Вам доводиться зустрічатися у процесі вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва?

Результати проведеного анкетування, зокрема, відповіді на перше запитання показали, що практично усі викладачі у роботі зі студентами особливого значення надають формуванню вмінь та навичок вокально-виконавської техніки, на користь чого було отримано такі дані: близько половини респондентів (50,53%) підтвердили, що вокально-хорове навчання сприяє формуванню вокальної компетентності в єдності розвитку голосового апарату, виразу обличчя та вокальної постави корпусу; 12,63% викладачів указали на вміння розкривати художній задум та емоційно-образний зміст вокальних творів засобами художньої інтерпретації вокальних творів. Доцільно підкреслити, що більшості більшість опитаних (94,74%) згадали про розвиток музично-творчих і артистичних здібностей студентів як складової вокальної компетентності. Деякі респонденти написали про розвиток у студентів музично-виконавських умінь та навичок (7,37%), емоційно-чуттєвої сфери (5,26%), інтелектуальних здібностей (3,16%).

Відповіді на друге запитання показали, що практично всі опитані викладачі надають перевагу таким формам вокально-хорового навчання, як індивідуальні заняття з окремими студентами та загальні репетиції з вокально-хоровими групами, колективами. Було також з'ясовано, що викладачі надають перевагу як загальнопедагогічним, так і спеціальним методам навчання у процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Серед загальнопедагогічних найбільш використовуваними виявились такі методи: власний показ (100%), пояснення (97,89%), бесіда (92,63%). Зі спеціальних методів вокально-хорового навчання було виділено такі: вокально-хоровий (100%) аналіз творів, гра мелодій вокальних на музичному інструменті (98,95%), методи поетапної роботи над вокально-хоровими творами (97,89%), читання вокальних творів з аркуша (95,79%). До того ж результати опитування показали, що основу навчального репертуару складають класичні та сучасні вокальні твори, хорові обробки українських народних пісень, зразки класики вокальної музики (кантати, меси, хорові концерти), естрадні та джазові вокальні твори, вокально-хорові твори шкільної програми з музичного мистецтва.

Відповіді на четверте запитання виявили труднощі, з якими зустрічаються викладачі у процесі вокальної підготовки студентів, зокрема недостатність загальної музично-теоретичної (88,42%) та музично-виконавської (71,58 %) підготовленості студентів, у зв'язку з чим виникають певні недоліки у розборі вокальних творів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Отже, особливості формування вокальної компетентності студентів пов'язані зі специфікою професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва. Складність та тривалість оволодіння спеціальними вокально-виконавськими навичками (особливо це стосується студентів, що приходять навчатися без попередньої музичної підготовки) вимагає від викладачів постановки голосу створення сприятливих умов для формування вокальної компетентності студентів, що проявляються, в тому числі, і в ґрунтовному підході до вибору сучасних художньо-педагогічних технологій, спрямованих на розкриття природного творчого потенціалу, здібностей, обдарованостей, талантів студентів.

Завданням викладачів постановки голосу в закладах вищої освіти є створення на заняттях та в позанавчальній роботі зі студентами відповідного творчого, креативного середовища, використання у своїй діяльності достатнього арсеналу сучасних освітніх технологій, що активізують бажання, мотивацію, зацікавленість та прагнення студентів до професійного зростання.

Використання в освітньому процесі сучасних інноваційних технологій допомагають викладачам формувати компетентних, креативних майбутніх учителів музичного мистецтва, які мають високий творчий потенціал з нестандартним мисленням, прагненням до відкриття нового, постійно прагнуть до творчості, до нових винаходів, захоплюються новими ідеями, творчо працюють, реалізуючи свої задуми та ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронцова Е., Ївженко Ю. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти І–ІІ рівнів акредитації. *Нові технології навчання*. Вип. 93. 2020. С. 58–69.
2. Захаров А. Вокально-хорове виховання. Київ : Просвіта, 1999. 310 с.
3. Мазель Л. О. О системе музыкальных средств и некоторых принципах художественного воздействия музыки. *Интонация и музыкальный образ*. М.: Музыка, 1965. С. 225–264.
4. Мороз М. Методологічні підходи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі. *Інноваційна наука, освіта, виробництво та тран-*

спорт: юриспруденція, освіта та виховання, фізичне виховання та спорт, філософія, література та лінгвістика. Одеса, 2018. С. 98–107.

5. Шульгіна В. Д. Українська музична педагогіка. Київ : ДАККК, 2005. 272 с.

REFERENCES

1. Vorontsova E., Yivzhenko Yu. Doslidzhennya tsinnisnykh oriyentatsiy studentiv zakladiv vyshchoyi osvity I–II rivniv akredytatsiyi [Research of value orientations of students of higher education institutions of I–II levels of accreditation]. Novi tekhnolohiyi navchannya. Vyp. 93. 2020. S. 58–69. [In Ukrainian].

2. Zakharov A. Vokal'no-khorove vykhovannya [Vocal and choral education]. Kyiv : Prosvita, 1999. 310 s. [In Ukrainian].

3. Mazel' L.O. O sisteme muzykal'nykh sredstv i nekotorykh principah hudozhestvennogo vozdeystviya muzyki [On the system of musical means and some principles of the artistic influence of music]. Intonaciya i muzykal'nyj obraz. M.: Muzyka, 1965. S. 225–264. [In Russian].

4. Moroz M. Metodolohichni pidkhody formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv muzyky v pedahohichnomu koledzhi [Methodological approaches to the formation of professional competence of future music teachers in the pedagogical college]. Innovatsiyina nauka, osvita, vyrobnytstvo ta transport: yurysprudentsiya, osvita ta vykhovannya, fizychnе vykhovannya ta sport, filosofiya, literatura ta linhvistyka. Odesa, 2018. S. 98 – 107. [In Ukrainian].

5. Shul'hina V.D. Ukrayins'ka muzychna pedahohika [Ukrainian music pedagogy]. Kyiv: DAKKK, 2005. 272 s. [In Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 19.10.2021 р.